

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Lucie Steklá

**Předběžné prohlášení jako nový institut českého soukromého
práva**

Diplomová práce

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Předběžné prohlášení jako nový institut českého soukromého práva“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Hodoníně dne 7. 9. 2015

.....

Lucie Steklá

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Renátě Šínové, Ph.D za vedení mé diplomové práce, odborné rady, i za její vstřícnost a trpělivost.

Obsah

1 Úvod.....	5
2 Vymezení základních pojmů.....	8
2.1 Právní osobnost.....	8
2.2 Svěprávnost	9
3 Teoretická východiska nového občanského zákoníku v oblasti svěprávnosti.....	10
4 Význam a mezinárodní kontext rekonstrukce v oblasti svěprávnosti.....	12
5 Přehled rozhodování okresních soudů před a po účinnosti nového občanského zákoníku....	15
6 Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat.....	18
6.1 Nápomoc při rozhodování.....	18
6.2 Zastoupení členem domácnosti.....	20
7 Vymezení pojmu předběžného prohlášení.....	23
8 Obsah předběžného prohlášení.....	26
9 Forma předběžného prohlášení.....	29
9.1 Předběžné prohlášení ve formě veřejné listiny.....	31
9.2 Předběžné prohlášení ve formě soukromé listiny.....	33
9.3 Prohlášení učiněné nevidomou osobou nebo osobou, která neumí nebo nemůže číst a psát	35
9.4 Prohlášení osoby se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát.....	36
10 Soudní realizace předběžného prohlášení.....	38
10.1 Řízení o ustanovení opatrovníka na základě předběžného prohlášení.....	40
10.2 Řízení o splnění podmínky v předběžném prohlášení.....	41
10.3 Řízení o změně nebo zrušení předběžného prohlášení.....	43
11 Závěr.....	45
Seznam použitých zdrojů.....	49
Shrnutí.....	52
Abstrakt.....	53
Klíčová slova/Key words.....	54

1 Úvod

V nedávné době proběhla velmi rozsáhlá rekodifikace soukromého práva, která přináší mnoho nového do českého právního řádu. Po mnoha letech příprav byl přijat nový občanský zákoník, který nabyl účinnosti 1. 1. 2014. Nyní je tomu přes půl druhého roku, kdy vešel „v život“ tento kodex a mohu tak zkoumat jeho aplikaci v praxi, tedy konkrétně jeden jeho zcela nový institut týkající se svéprávnosti. Téma mé diplomové práce zní „Předběžné prohlášení jako nový institut českého soukromého práva“. Považuji toto téma za zajímavé a vysoce aktuální, protože postihuje právě novou právní úpravu. Předběžné prohlášení úzce souvisí s otázkou svéprávnosti fyzických osob (za účinnosti „starého“ občanského zákoníku, zákona č. 40/1964 Sb., se užíval pojem „způsobilost k právním úkonům“).

Svéprávnost, nebo-li způsobilost k právním jednáním, je důležitým prvkem lidského života. Omezením svéprávnosti tak dochází k nemalému zásahu do lidského života. S příchodem nového občanského zákoníku nastává změna v nahlížení na lidi s duševní chorobou. Institut jakým je omezení svéprávnosti má zásadně sloužit k ochraně těchto lidí, nikoli třetích osob, a mají být užívány pouze v nejnútnejších případech. Proto byly přijaty další nové instituty, které mají představovat alternativu k omezení svéprávnosti. Takovými alternativami jsou tzv. podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, mezi ně se řadí předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti.

Ve své práci jsem se rozhodla, že se budu věnovat těmto podpůrným opatřením, nastínila jsem právní úpravu nápomoci při rozhodování a zastoupení členem domácnosti. Konkrétně jsem pak provedla rozbor předběžného prohlášení. Cílem mé práce je provést analýzu předběžného prohlášení a zkoumat jeho efektivitu v rámci ochrany osob neschopných právně jednat. Chci také upozornit na problémy, které s pořízením takového prohlášení a rozhodování o něm mohou nastat. Předběžnému prohlášení věnuji pozornost jak z pohledu hmotného práva, tak i z pohledu práva procesního, jehož úprava, která se nachází v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, je poměrně strohá.

Na začátku své práce stručně vymezím základní právní pojmy, které se budou prolínat celou prací, dále nastíním teoretická východiska nového občanského zákoníku v oblasti svéprávnosti. Následně rozeberu mezinárodní kontext rekodifikace v oblasti svéprávnosti, jak

se k otázce staví Rada Evropy a Organizace spojených národů (dále jen OSN). Poté provedu analýzu rozhodování okresních soudů a porovnáám počet rozhodnutí, kterými byly osoby zbaveny a omezeny ve svéprávnosti. Tímto potvrdím nebo vyvrátím svou domněnku, že možnosti zbavování osob svéprávnosti bylo zbytečně mnohdy nadužíváno. Dále jsem provedla rozbor toho, jak se změnil počet rozhodnutí okresních soudů po rekodifikaci soukromého práva a zda si během poměrně krátké doby účinnosti nového občanského zákoníku našly své místo i alternativní přístupy k omezování svéprávnosti.

V další části diplomové práce jsem se zaměřila již na samotná podpůrná opatření, představila jsem instituty nápomoci při rozhodování a zastoupení členem domácnosti. Mým cílem nebylo provést podrobnou analýzu těchto dvou podpůrných opatření, ale pouze stručně nastínit, co je jejich cílem, jaká je právní úprava a kde vidím, z mého pohledu, nejzásadnější problémy a navrhnout jejich řešení.

Jádro mé práce tvoří již konkrétní analýza předběžného prohlášení – tedy vymezení tohoto pojmu, dále rozsah předběžného prohlášení (co předběžné prohlášení kryje, především se zaměřením na zásah do integrity toho, kdo předběžné prohlášení učinil). Další důležité otázky, kterým věnuji pozornost, je forma předběžného prohlášení. Z procesní stránky se věnuji soudní realizaci předběžného prohlášení a rozebírám jednotlivá řízení – řízení o ustanovení opatrovníka na základě předběžného prohlášení, řízení o splnění podmínky v předběžném prohlášení a řízení o změně nebo zrušení předběžného prohlášení. Konkrétní závěry práce jsem shrnula v závěrečné kapitole, která rovněž obsahuje zhodnocení dosažení v úvodu stanoveného cíle, včetně úvah de lege ferenda.

Při psaní diplomové práce jsem použila převážně metodu analýzy, pomocí které jsem se pokusila o co nejpřesnější výklad příslušných ustanovení. V práci také používám metodu komparace, především v kapitole věnované rozhodování okresních soudů. Vzhledem ke skutečnosti, že jsem práci psala v době, kdy byl nový občanský zákoník již přes rok účinný, měla jsem k dispozici několik komentářů. V některých otázkách se autoři jednotlivých komentářů zcela rozcházel, proto nalézt co nejlepší řešení pro výklad nebylo někdy nejjednodušší. V hojné míře jsem využila i odborných článků. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku byla poměrně strohá, nejvíce mi přispěla k objasnění mezinárodní inspirace autorů nového občanského zákoníku. Využila jsem také internetové zdroje,

především mi byla přínosem soudní statistika a judikatura Nejvyššího soudu a Ústavního soudu, která již před účinností nového občanského zákoníku upozorňovala na nedostatky toho „starého“.

2 Vymezení základních pojmů

2.1 Právní osobnost

Právo lze definovat jako soubor právních norem, který upravuje chování subjektů práva. Takové subjekty práva mohou být pouze osoby, které právní řád za osoby v právním smyslu uzná. Ty se mohou stát subjektem právních vztahů – právní řád jim přiznává tzv. právní subjektivitu. Právní subjektivita člověka, nebo-li právní osobnost, je způsobilost člověka k právům a povinnostem, tedy přesněji řečeno způsobilost člověka být nositelem práv a povinností.¹ Právní osobnost je vlastností člověka, která je výrazem lidské důstojnosti a jako taková je uznána jak na mezinárodní úrovni², tak na úrovni ústavněprávní³.

Člověk jako subjekt práva požívá právní osobnosti bez ohledu na jeho rasu, pohlaví, státní příslušnost, náboženské a politické přesvědčení nebo na jeho intelekt. Právní osobnost člověka nesmí být nijak omezena, člověk jí nesmí být zbaven a nemůže se jí sám vzdát. Právní osobnost není subjektivním právem, lze ji chápat jako předpoklad pro to, aby mohl člověk subjektivní práva vůbec mít.⁴ Právní osobnost u fyzických osob vzniká narozením a zaniká smrtí⁵ nebo prohlášením za mrtvého. Jiným způsobem nemůže být nikdo své právní osobnosti zbaven, nelze se jí ani vzdát. Právní osobnost má i počaté dítě, narodí-li se živé a pokud to vyhovuje jeho zájmům (tzv. nasciturus). Také právnické osoby mají právní subjektivitu, kterou mají od svého vzniku do svého zániku.

2.2 Svěprávnost

Od právní osobnosti je třeba odlišovat svěprávnost, tedy způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem.⁶ Po rekonstrukci občanského práva se změnila terminologie, zákonodárce upustil od dřívějšího termínu způsobilosti k právním úkonům a tento institut nazval svěprávností. Již před účinností nového občanského

1 § 15 odst. 1 nového občanského zákoníku

2 čl. 6 Všeobecné deklarace lidských práv, dále čl. 16 Mezinárodního paktu o občanských a lidských právech a čl. 2 Evropské úmluvy o lidských právech

3 čl. 5 Listiny základních práv a svobod

4 HURDÍK, Jan, DOBROVOLNÁ, Eva. In LAVICKÝ, P. a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 180

5 § 23 nového občanského zákoníku

6 § 15 odst. 2 nového občanského zákoníku

zákoníku jsem zaznamenala diskuze, kdy někteří kritizovali nový kodex, že se vrací k zastaralým pojmům, jejichž význam bude znát jen odborník. Co se týká konkrétně pojmu svéprávnost, nemohu s takovou kritikou souhlasit. Myslím si, že pojem svéprávnost je natolik výstižný a srozumitelný, že laici si mnohem snadněji dokáží představit význam tohoto slova, než-li význam způsobilosti k právním úkonům. Navíc ze své vlastní zkušenosti vím, že pojem svéprávnost se mezi lidmi obecně užíval ještě dávno před tím, než byl nový občanský zákoník schválený.

Fyzické osoby nabývají plné svéprávnosti zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku.⁷ Před nabytím zletilosti se může stát fyzická osoba plně svéprávná uzavřením manželství (se souhlasem soudu a po dovršení šestnácti let) nebo přiznáním svéprávnosti nezletilému rozhodnutím soudu (tzv. emancipace). Zatímco svéprávnost člověka může být rozhodnutím soudu omezena, u právní osobnosti je něco takového nemyslitelné. Od právní osobnosti a svéprávnosti je také třeba odlišovat zejména způsobilost být účastníkem řízení a procesní způsobilost.⁸ Podle § 19 občanského soudního řádu má způsobilost být účastníkem, taktéž nazývána jako procesněprávní subjektivita, ten, kdo má právní osobnost. Naopak procesní způsobilost znamená, že každý může před soudem jako účastník samostatně právně jednat v tom rozsahu, v jakém je svéprávný.⁹

7 § 30 odst. 1 nového občanského zákoníku

8 HURDÍK, Jan, DOBROVOLNÁ, Eva. In LAVICKÝ, P. a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1-654). *Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 180

9 § 20 občanského soudního řádu

3 Teoretická východiska nového občanského zákoníku v oblasti svéprávnosti

K zásadním změnám v pojetí svéprávnosti v novém občanském zákoníku došlo především z důvodu, že Česká republika přistoupila k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením.¹⁰ V této souvislosti bylo nutné sjednotit naši právní úpravu s Úmluvou OSN. Tato snaha o sjednocení se odráží v řadě nových institutů, které byly v novém občanském zákoníku zakotveny. Mohu uvést například nemožnost zbavení svéprávnosti, zavedení podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, které mají za úkol předcházet omezování svéprávnosti a neposledně větší respekt autonomie vůle osoby omezené ve svéprávnosti. Právě podpůrným opatřením, především pak předběžnému prohlášení, se budu ve své práci věnovat.

Další změnou, a dle mého názoru velmi důležitou změnou, je již nemožnost zbavit člověka svéprávnosti. Tento krok považuji za krok tím správným směrem, kterým by se měla česká právní úprava ubírat a snad i smýšlení celé společnosti nad osobami duševně nemocnými. Tím správným posunem považuji změnu náhledu na smysl a účel institutu omezení svéprávnosti, která se začala objevovat již za staré právní úpravy. Na tuto problematiku se lze setkat zásadně se dvěma názory. Tím prvním názorem je, že smyslem omezení svéprávnosti je především ochrana osob, které jsou ve svéprávnosti omezovány. Druhým názorem je, že smyslem omezení svéprávnosti je ochrana základních práv třetích osob nebo jiných ústavně chráněných statků, v jejichž prospěch má dojít k omezení svéprávnosti duševně nemocné osoby. Tyto dva názorové proudy rozebírá také Pavel Kotrady ve svém článku, ve kterém se i on přiklání k názoru, že omezení svéprávnosti by mělo především za cíl sledovat ochranu osoby omezené ve svéprávnosti.¹¹

Autoři nového občanského zákoníku vychází z koncepce prvního názoru na smysl a účel institutu omezování svéprávnosti a právě i z toho důvodu se možnost zbavit osobu svéprávnosti vypustila a byla ponechána pouze možnost omezit osobu ve svéprávnosti, a to pouze za předpokladu, že to bude v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a

¹⁰ Blíže se Úmluvou budu zabývat v kapitole 4.

¹¹ KOTRADY, P. Několik úvah k rozhodování o způsobilosti k právním úkonům. *Právní rozhledy*, 2012, č. 13-14, s. 499

s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti, tak jak stanoví § 55 nového občanského zákoníku. Na toto pojetí navazuje princip subsidiarity uvedený v § 55 odst. 2 nového občanského zákoníku. Z něj vyplývá, že soud může přikročit k omezení svéprávnosti pouze tehdy, pokud člověku hrozí závažná újma a nepostačí použití mírnější a méně omezující opatření.¹²

Jak již jsem naznačila, s názorem, ze kterého vychází i nový občanský zákoník, se zcela ztotožňuji, tak jako i jiní autoři.¹³ Je potřeba si uvědomit, jak velký zásah do běžného života člověka je zbavení svéprávnosti. V případě, že člověk není zcela izolován od reality běžného života, během jediného dne dojde k nespočtu situacím, ve kterých člověk právně jedná. Přísně vzato, člověk zbavený svéprávnosti by si bez souhlasu opatrovníka neměl zakoupit ani kopeček zmrzliny, proto nepovažuji takový postup za správný a ve vyspělé společnosti ani žádoucí. Instituty omezující nebo zbavující osoby svéprávnosti by měly sloužit k ochraně těchto osob a ne k tomu, aby jim v některých případech zbytečně komplikovaly, pro ně již dost komplikovaný, život.

12 ŠIMÁČKOVÁ, Lucie. *Nové instituty v oblasti právní úpravy způsobilosti právně jednat v intencích rekodifikace soukromého práva: diplomová práce*. Olomouc: Univerzita Palackého, Fakulta právnická, 2014, s. 28. Vedoucí diplomové práce JUDr. Renáta Šinová, Ph.D.

13 Jana Marečková, David Záhumenský ve svém článku ZÁHUMENSKÝ, David. Pohled středoevropských ústavních soudů na otázku zbavování způsobilosti. *Soudní rozhledy*, 2008, č. 5, s. 164

4 Význam a mezinárodní kontext rekonstrukce v oblasti svéprávnosti

Nový občanský zákoník v oblasti svéprávnosti odráží právní úpravy, které se vytvořily zejména v poválečné době v angloamerické a skandinávské oblasti, odkud postupně pronikly i do tradičních právních řádů kontinentální Evropy.¹⁴

Naši právní úpravu významně ovlivnily také dva mezinárodní dokumenty z dílny Rady Evropy a OSN. Rada Evropy vydala dne 5. 4. 2006 Doporučení Výboru ministrů členským státům o zásadách týkajících se trvalých plných mocí a předběžných prohlášení pro případ nezpůsobilosti. Toto doporučení obsahuje zásady týkající se některých nových institutů, které se v různých členských státech Rady Evropy úspěšně uplatňují jako varianty k opatrovnictví osob s postižením. Doporučení vyzývá státy, aby podporovaly sebeurčení osob s postižením zaváděním takových institutů, kterými jsou trvalá plná moc¹⁵ a předběžné prohlášení. Doporučení rovněž zdůrazňuje princip subsidiarity, kdy taková podpůrná opatření mají mít přednost před autoritativními zásahy veřejné moci.¹⁶

Na půdě OSN vznikla mezinárodní Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, kterou Česká republika podepsala 30. 3. 2007 a ratifikovala 28. 9. 2009. Účelem této Úmluvy je podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všemi osobami se zdravotním postižením a podporovat úctu k jejich přirozené důstojnosti.¹⁷ Za nutné považují zmínit ustanovení čl. 12, který zakotvuje právo na rovnost před zákonem. Podle čl. 12 této Úmluvy „státy, které jsou smluvními stranami Úmluvy, zajistí, aby všechna opatření, která se týkají uplatnění právní způsobilosti, poskytovala v souladu s mezinárodním právem v oblasti lidských práv, odpovídající a účinné záruky zamezující zneužití. Tyto záruky musí zajistit, aby opatření týkající se uplatnění právní způsobilosti respektovala práva, vůli a preference dané osoby, ...“ Text tohoto ustanovení je

14 ELIÁŠ, Karel. In ELIÁŠ, K. a kolektiv. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 44

15 Trvalá plná moc je institut zavedený ve Velké Británii, který umožňuje, aby člověk v očekávání vlastní nezpůsobilosti jmenoval právního zástupce, který bude jednat za něho. Lze ho zmocnit i pro oblast sociálního zabezpečení nebo zdravotnictví. Trvalé plné moci podléhají registraci na Úřadě veřejného opatrovníka.

16 MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání (otázka opatrovnictví dospělých)*. Praha: Linde, 2010, s. 47

17 čl. 1 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením

vystavěn na konceptu „podporovaného rozhodnutí“ namísto „náhradního rozhodnutí“, které je typické tím, že rozhodnutí opatrovníka nahrazuje rozhodnutí opatrovance.¹⁸

Státy se na základě této Úmluvy zavázaly zavést opatření, díky kterým bude osobám s postižením poskytována nezbytná podpora tak, aby mohly svou svéprávnost užívat.¹⁹ Úmluva tak předpokládá zavedení spektra opatření na podporu výkonu svéprávnosti s tím, že na jednom konci takového spektra jsou osoby, které žádnou podporu nepotřebují, a na druhém konci jsou osoby, které potřebují výraznou podporu, která ve zvláštních případech může být nezbytná pro celý rozsah svéprávnosti. Z Úmluvy také vyplývá závazek pro smluvní strany, aby opustily tradiční koncept náhradního rozhodování a opatrovnictví ve prospěch přijetí systému podporovaného rozhodování ve formě různých alternativ k opatrovnictví.²⁰

V návaznosti na tento trend, který již posledních 20 let v Evropě převažuje, zavádí nový občanský zákoník tzv. podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Tyto nové instituty jdou ruku v ruce se zásadami, na kterých nový občanský zákoník stojí – důraz na autonomii vůle člověka, svobodu člověka a jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí.²¹

Mezi podpůrná opatření tohoto druhu patří předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti. Nápomoc při rozhodování je smluvně dohodnutá podpora mezi podporovaným (člověkem, kterému duševní nemoc činí problémy při rozhodování) a podpůrcem (rodinný příslušník, přítel).²² Takový podpůrce se účastní právních jednání podporovaného, aniž by bylo nutné zasahovat do jeho svéprávnosti. Avšak k účinnosti takové smlouvy o nápomoci je zapotřebí schválení soudu. Schválení soudu bude zapotřebí i v případě zastoupení členem domácnosti, tedy k jeho vzniku.²³ Zastoupením členem domácnosti budou s největší pravděpodobností řešeny situace, kdy člověk stížený

18 MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání (otázka opatrovnictví dospělých)*. Praha: Linde, 2010, s. 49

19 MAREČKOVÁ, Jana. Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. *Právní rozhledy*, 2009, č. 3, s. 87.

20 MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání (otázka opatrovnictví dospělých)*. Praha: Linde, 2010, s. 50

21 § 3 odst. 1 nového občanského zákoníku

22 HURDÍK, Jan. In HURDÍK, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 119

23 SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 187

duševní nemocí, která mu brání samostatně právně jednat, žije ve funkční rodině. Takové zastoupení je však omezeno jen na vyřizování obvyklých záležitostí.²⁴

²⁴ ELIÁŠ, Karel. In ELIÁŠ, K. a kolektiv. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 45

5 Přehled rozhodování okresních soudů před a po účinnosti nového občanského zákoníku

Za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964 měly české soudy dvě možnosti, jak se postavit k osobám, které trpí duševním onemocněním - buď takovou osobu zbavily způsobilosti k právním úkonům, nebo ji v její způsobilosti omezily. Nesporným faktem je, že soudy v České republice mnohem více v řízeních o způsobilosti k právním úkonům fyzické osoby této způsobilosti zbavovaly, než omezovaly. Nad tímto faktem se také zamýšlel Pavel Kotrady ve svém článku „Několik úvah k rozhodování o způsobilosti k právním úkonům“ z roku 2012. Soudy tímto způsobem rozhodovaly i přesto, že již v té době existovalo rozhodnutí Nejvyššího soudu, ve kterém Nejvyšší soud konstatoval, že soudy si vždy mají klást otázku, zda není možné dosáhnout sledovaného cíle (tedy ochrany práv omezeného) i jinak než omezením nebo zbavením způsobilosti k právním úkonům. Hovoří o tom, že pokud je takový člověk schopen běžných úkonů (plně nakládat s penězi na pokrytí osobních potřeb a vyřizovat, byť ne zcela kvalitně, úřední záležitosti), pak musí v řízení o způsobilosti k právním úkonům zkoumat, zda k ochraně této osoby nepostačují mírnější prostředky než omezení způsobilosti, zejména prostřednictvím sociálních služeb podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.²⁵

Už Ústavní soud v roce 2008 konstatoval, že je nutné vycházet v řízení o způsobilosti k právním úkonům z myšlenky přednosti zásadně svobodného, autonomního jednotlivce, kterému nesmí být ze strany státu znemožňováno realizovat svou představu o štěstí vnučováním ochrany tam, kde si jednatel sám, popřípadě za pomoci rodiny, dokáže pomoci sám.²⁶

Následující tabulka č. 1 znázorňuje počet a druh pravomocných rozhodnutí v řízení o způsobilosti k právním úkonům v letech 2008 – 2013 (v letech, kdy byl účinný občanský zákoník z roku 1964).²⁷

25 Rozsudek Nejvyššího soudu 30 Cdo 3580/2010 ze dne 31. 3. 2011

26 Nález Ústavního soudu I. ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2008

27 Tabulka č. 1 byla zpracována na základě soudních statistik dostupných na webu Ministerstva spravedlnosti [cit. 15. dubna 2015]. Dostupné na <<http://eslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>>

Typ rozhodnutí	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Celkem
Zbavení způsobilosti k právním úkonům	2 186	2 298	2 045	2 171	2 252	2 273	13 225
Omezení způsobilosti k právním úkonům	628	770	816	860	938	1 342	5 354
Celkem	2 814	3 068	2 861	3 031	3 190	3 615	18 579

Z tabulky je patrný jasný nepoměr počtu rozhodnutí o zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům. Je také možné vypočítat, že od roku 2008 nastával pozvolný nárůst počtu rozhodnutí, ve kterých byla osoba omezena ve způsobilosti k právním úkonům. Zaráží mě, že se zvyšujícím se počtem rozhodnutí o omezení k právním úkonům neklesal počet rozhodnutí o zbavení způsobilosti k právním úkonům, ten zůstává přibližně konstantní. Tento jev si vysvětluji tím, že rok od roku rostl počet osob, o jejichž způsobilosti k právním úkonům rozhodoval soud, ale ve větší míře se uplatňoval mírnější institut, tedy omezení způsobilosti k právním úkonům.

V roce 2014 je již situace jiná, to můžeme vypočítat z tabulky č. 2.²⁸

Typ rozhodnutí	2014
Omezení svéprávnosti	2 683
Schválení smlouvy o nápomoci	105
Schválení zastoupení členem domácnosti	364
celkem	3 152

Vidíme, že průměrný počet osob, do jejichž svéprávnosti bylo zasaženo rozhodnutím soudu, zůstává stejný. V důsledku změny právní úpravy zmizely osoby zbavené svéprávnosti,

²⁸ Tabulka č. 2 byla zpracována na základě soudních statistik dostupných na webu Ministerstva spravedlnosti [cit. 15. dubna 2015]. Dostupné na: <<http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>>

ty se nám přesunuly do kategorie osob omezených ve svéprávnosti. Porovnáme-li počty osob zbavených svéprávnosti (způsobilosti k právním úkonům) před účinností nového občanského zákoníku a počet osob omezených ve svéprávnosti za účinnosti nového občanského zákoníku, vidíme zde mírný nárůst. Nicméně rozdíl vidíme v tom, že soudy v necelých 15% případech rozhodly takovým způsobem, že do svéprávnosti daných osob nezasáhly a volily mírnější, podpůrná opatření, kterými jsou schválení smlouvy o nápomoci a schválení zastoupení členem domácnosti.

Někteří by mohli namítat, že 15% případů je málo, ale je nutné si uvědomit, že údaje pochází z roku 2014, tedy v době prvního roku účinnosti nového občanského zákoníku, kdy se veřejnost i samotné soudy „seznamovaly“ s novou právní úpravou. Doufám a věřím tomu, že tato čísla budou časem více a více reflektovat úmysl zákonodárce, tedy aby soudy volily v případech, kdy je to možné, co nejvíce těchto mírnějších, podpůrných institutů.

6 Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat

6.1 Nápomoc při rozhodování

V oddíle nového občanského zákoníku nazvaného „Podpůrná opatření při narušení zletilého právně jednat“ se nejprve pojednává o předběžném prohlášení. Z důvodu, že tento institut budu podrobně rozebírat dále v mé práci, budu se v kapitole šesté zabývat pouze zbylými podpůrnými opatřeními, a to nápomocí při rozhodování a zastoupením členem domácnosti. Činím tak z důvodu, abych mohla podpůrná opatření mezi sebou porovnat. Zejména porovnat a vymezit hlavní rozdíly mezi nápomocí při rozhodování a zastoupením členem domácnosti, a tím zároveň poukázat na preventivní povahu předběžného opatření.

Z důvodové zprávy vyplývá, že autoři nového občanského zákoníku se při zavedení nápomoci při rozhodování inspirovali zejména v kanadské právní úpravě.²⁹ Obecně mohu říci, že nápomoc při rozhodování je institut, který umožňuje, aby člověk s duševní poruchou, který není omezený ve svéprávnosti, mohl právně jednat dle své svobodné vůle. Ustanovení § 45 nového občanského zákoníku upravuje případy, kdy člověk s duševní poruchou, která mu působí potíže při rozhodování, si může na základě sjednané smlouvy o nápomoci zvolit člověka, který mu poskytne podporu při rozhodování. Člověk, který poskytuje nápomoc při rozhodování, se označuje jako podpůrce, a ten, který pomoc přijímá se označuje jako podporovaný. Smlouva o nápomoci může být uzavřena jak v písemné formě, tak i v ústní.³⁰ V obou případech je ale nutné, aby byla smlouva schválena soudem. Soud smlouvu neschválí, pokud zájmy podpůrce budou odporovat zájmům podporovaného.

Pokládám za důležité upozornit, že v tomto případě se nejedná o zastoupení. Smlouvou o nápomoci nevzniká žádné smluvní zastoupení, natož zastoupení ve formě opatrovnictví. Podpůrce v tomto případě nikdy nerozhoduje za podporovaného, ale pouze mu poskytuje podporu způsobem, že se např. účastní právních jednání podporovaného, radí mu a poskytuje mu dodatečné informace vhodným způsobem. Tak, jak uvádí Eliáš, existují lidé,

29 Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku [online]. Nový občanský zákoník. str. 57 [cit. 26. července 2015]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>

30 § 46 odst. 2 nového občanského zákoníku připouští možnost, že smlouva nemusí být v písemné formě.

kteří jsou postiženi fobiemi ztěžujícím jim normální sociální kontakt nebo lidé s demencí nižšího stupně, kteří zapomínají a nevybavují si včas podstatné souvislosti. Tato a podobná postižení mohou působit člověku komunikační problémy a negativně působit na jeho rozhodování, ale nepředstavují důvod pro omezení svéprávnosti.³¹ Právě v těchto případech má posloužit smlouva o nápomoci.

Procesní úprava související se schválením smlouvy o nápomoci soudem je upravena v zákoně o zvláštních řízeních soudních. Řízení o schválení smlouvy o nápomoci je upraveno v hlavě věnované řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob, v díle prvním, který upravuje řízení o podpůrných opatřeních a řízení ve věcech svéprávnosti. Pro řízení v prvním stupni jsou věcně příslušné okresní soudy, místně příslušný je obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná, tedy obecný soud toho, kdo bude vystupovat jako podporovaný. Řízení se zahajuje pouze na návrh. V komentáři se uvádí, že soud se při schvalování smlouvy o nápomoci zabývá pouze posouzením otázky, zda zájmy podpůrce neodporují zájmům podporovaného.³²

Zde mě napadá, jestli by nestálo za úvahu, zda by soud neměl rozhodovat i o tom, k jakému právnímu jednání bude nutná nápomoc podpůrce a k jakému nutná nebude. Co se stane v případě, že podporovaný učiní nějaké právní jednání, např. uzavře smlouvu, ke kterému nepřizve svého podpůrce a tato smlouva bude pro něj velmi nevýhodná? Zákon sice zmocňuje podpůrce namítat neplatnost právního jednání podporovaného³³, nicméně se domnívám, že efektivnější by bylo, kdyby soud mohl také vymezit okruh právních jednání, kterému by měl být přítomen podpůrce. To by ovšem vyžadovalo změnu zákona, a teprve praxe ukáže, zda je nutné tyto změny zavést. Na druhou stranu, stále se zde jedná o plně svéprávného člověka, který se může svobodně rozhodnout, zda chce v konkrétním případě pomoci a stojí o poskytnutí rady, či nikoliv. I přesto jsem však přesvědčena, že soud by měl věnovat dostatečnou pozornost schopnostem takového člověka a měl mít dostatečný prostor

31 ELIÁŠ, Karel. In ELIÁŠ, K. a kolektiv. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2. doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 47

32 ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ, P. a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 250

33 V této souvislosti institut nápomoci při rozhodování zasáhl i do úpravy občanského soudního řádu a nově v § 116a odst. 1 stanoví, že účastník má během jednání právo na konzultace s osobou, která mu podle občanského zákoníku může napomáhat při rozhodování.

ve svém rozhodnutí, aby mohl rozhodovat i o tom, při jakém právním jednání bude účast podpůrce nutná.

6.2 Zastoupení členem domácnosti

Zastoupení členem domácnosti je další alternativa k omezení svéprávnosti. Základní podmínkou zastoupení členem domácnosti je fakt, že člověku brání duševní porucha samostatně právně jednat. Zřejmý rozdíl mezi smlouvou o nápomoci a zastoupením členem domácnosti je intenzita duševní poruchy u daného člověka. V případě, že duševní porucha působí potíže jen při rozhodování, je namíste využít institutu smlouvy o nápomoci. V případě, že duševní porucha dosáhla takové intenzity, že člověku brání samostatně právně jednat, ale lze se postarat o takto nemocného člověka v kruhu rodinném, přichází zde prostor pro zastoupení členem domácnosti.

Pro vznik zastoupení se dle § 50 nového občanského zákoníku vyžaduje schválení soudu. Tomu musí předcházet vysvětlení ze strany zástupce, že bude zastoupeného zastupovat a musí mu srozumitelně vysvětlit povahu a následky zastoupeného. Zákon taxativně vymezuje okruh osob, které mohou člověka zastupovat – jsou jimi potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, nebo osoba, která se zastoupeným žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti. Požadavek, aby zástupce musel žít se zastoupeným ve společné domácnosti, se objevuje pouze o poslední možnosti výběru zástupce. Jak vysvětluje Kotrady, kdyby byl tento požadavek i u ostatních osob, nemohlo by být zastoupení členem domácnosti dostatečně využito.³⁴ Myslím si, že vypuštění tohoto požadavku u blízkých rodinných příslušníků je správné, nelze pochybovat o tom, že rodič nebo sourozenec by nebyl vhodnou osobou pro zastupování nemocného člověka jen proto, že s ním nežije ve společné domácnosti.

Nový občanský zákoník ve svém § 52 uvádí, že toto zastoupení se vztahuje pouze na obvyklé záležitosti, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného. Důvodová zpráva toto konkretizuje a uvádí, že takové záležitosti jsou zejména ty, které se týkají poskytování zdravotních a sociálních služeb, žádostí o přiznání dávek pomoci v hmotné nouzi, státní sociální podpory a sociálního zabezpečení.³⁵ Umím si představit, že mezi takové záležitosti

34 KOTRADY, P. Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi. *Právní rozhledy*, 2015, č. 1, s. 16.

35 Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku [online]. Nový občanský zákoník. str. 57 [cit. 26. července 2015]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ->

budou spadat i případy přebírání důchodů nebo jednání s dodavatelem energií. Z důvodu, že zákon nedefinuje, co vše spadá pod pojem obvyklých záležitostí, předpokládám, že se toto stane předmětem sporů a vyjasní tento pojem až judikatura.

Další úskalí vidím v tom, co nastane, když bude potřeba sjednat záležitost, která překročí obvyklé záležitosti. Ustanovení § 54 odst. 1 nového občanského zákoníku stanoví, že zastoupení zaniká, pokud soud jmenuje zastoupenému opatrovníka. To tedy znamená, že pokud bude nutné vyřídit byť jednu záležitost, která překračuje obvyklou záležitost, soud jmenuje zastoupenému opatrovníka a tím okamžikem zastoupení členem domácnosti zaniká. Domnívám se, že tento postup je neflexibilní a nereflextuje skutečné potřeby duševně nemocného člověka. Proto se také přikláním k názoru Kotradyho, že výklad tohoto ustanovení by se měl vykládat jako jmenování opatrovníka v případech nejen pro jednu nikoliv obvyklou záležitost.³⁶ V opačném případě to bude vést k omezení používání tohoto institutu. I přesto bych ale volila jiné znění ustanovení § 54 odst. 1 nového občanského zákoníku a uvedla v něm, že v takových případech zastoupení členem domácnosti i nadále trvá.

Jak jsem již uvedla, ke vzniku zastoupení členem domácnosti se vyžaduje schválení soudou. Procesní úprava je v tomto případě také zakotvena v zákoně o zvláštních řízeních soudních. Tento zákon podle § 2 upravuje řízení o podpůrných opatřeních ve věcech svéprávnosti, kam spadá právě zastoupení členem domácnosti. Pro řízení platí obecná ustanovení upravená v části první zákona. Pro řízení v prvním stupni jsou věcně příslušné okresní soudy, místně příslušný je obecný soud člověka, který má být zastoupen členem domácnosti.³⁷ Řízení se podle § 13 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních zahajuje nejen na návrh, ale také bez návrhu. Jde-li o samotné jednání, soud jej navrhne pouze tehdy, navrhne-li to účastník nebo je-li to nezbytné.³⁸

V předcházejících odstavcích jsem nastínila základní pravidla, která upravují instituty nápomoci při rozhodování a zastoupení členem domácnosti. Z toho je zřejmé, že institut předběžného prohlášení se jistým způsobem vymyká, a to svou preventivní povahou. Cílem předběžného prohlášení není zamezit tomu, aby byl člověk omezen ve svéprávnosti. Nýbrž až

[konsolidovana-verze.pdf](#)>

36 KOTRADY, P. Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi. *Právní rozhledy*, 2015, č. 1, s. 17.

37 Podle § 4 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních je taková osoba osobou, v jejímž zájmu se řízení koná.

38 § 33 zákona o zvláštních řízeních soudních.

tomu tak bude, aby byl ustanoven opatrovník dle přání pořizovatele, a aby mohly být jeho záležitosti spravovány také dle jeho přání. Touto vůlí pořizovatele předběžného prohlášení je následně soud vázán.

7 Vymezení pojmu předběžného prohlášení

V životě běžného člověka dochází k tomu, co předpokládá § 30 nového občanského zákoníku, že se stane plně svéprávným tehdy, kdy dosáhne zletilosti. Od tohoto okamžiku může člověk samostatně právně jednat. Ne vždy je ovšem tento stav trvalý. Člověk může onemocnět různým druhem psychického onemocnění, které ovlivní jeho rozum, vůli nebo schopnost právně jednat. Takové nemoci se nejčastěji projevují postupně, nikoli ze dne na den. Člověk stížený tímto onemocněním se doposud nemohl nijak právně připravit na situaci, kdy ho soud uzná nezpůsobilým právně jednat, zbaví ho způsobilosti k právnímu jednání, že mu bude jmenován opatrovník, na jehož jmenování nebude mít žádný vliv. Nebylo výjimkou, když nemocný učinil ještě při zdravém rozumu opatření, kdy si např. sám zvolil osobu, aby spravovala jeho majetek, ale následně jmenovaný opatrovník toto opatření změnil.³⁹

Právě na nedostatečnou zákonnou úpravu, kdy soudy mohly volit pouze mezi omezením a zbavením svéprávnosti a zákon jim jiné mírnější způsoby (které by šetřily práva duševně nemocného člověka) neumožňoval, reagoval nový občanský zákoník a zavedl tzv. podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Oproti staré právní úpravě se nový občanský zákoník snaží ponechat co nejširší prostor pro rozhodnutí člověka a tím zachovat princip nejvyšší míry respektu k jeho vůli.⁴⁰ V oblasti ochrany osob narušených samostatně právně jednat je pak výsledkem úprava v ustanoveních § 38 – § 65 nového občanského zákoníku pod názvem „Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat“. Tato úprava umožňuje soudům mnohem více šetřit práva duševně nemocných osob a volit taková opatření, která budou vzhledem ke konkrétní situaci a potřebě takové osoby co nejvhodnější. Soudy tak již nejsou omezeny pouze na volbu omezit či zbavit osobu svéprávnosti, ale mohou volit mezi variantami od předběžného prohlášení, přes nápomoc při právních jednání, různé druhy zastoupení až k ustanovení opatrovníka a omezení svéprávnosti. V tomto ohledu vidím obrovský posun k lepšímu. V aplikaci zákona se obávám toho, aby soudy neustrnuly ve „starých kolejích“ a stále nedocházelo k nadužívání přísnějších prostředků.

39 ELIÁŠ, Karel. In ELIÁŠ, K. a kolektiv. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2. doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 44

40 SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 190

Předběžné prohlášení je neadresovaný projev vůle a vzniká jednostranným projevem vůle. Jedná se o zcela nový institut v českém právním řádu, žádný z předchozích občanských zákoníků tento institut neznal. Institut předběžného prohlášení je opatřením preventivní povahy, které dovoluje člověku závazně projevit svou vůli pro případ, že v budoucnu nebude schopen spravovat vlastní záležitosti s tím, že takový projev vůle bude závazný pro každého, kdo v budoucnu bude tuto jeho vůli naplňovat.⁴¹ Jedná se o právní jednání a jako takové vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny. Z toho důvodu je nutné při psaní předběžného prohlášení dbát všech náležitostí, které zákon vyžaduje pro platnost právního jednání obecně a navíc dbát náležitostí zvláštních, které jsou uvedeny v § 39 nového občanského zákoníku, tedy zejména forma takového jednání.⁴²

Nyní se budu zabývat otázkou, kdo může předběžné prohlášení učinit? Systematické zařazení úpravy předběžného prohlášení do Hlavy II, Dílu 2 a Oddílu 2 nového občanského zákoníku nazvaného „Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat“ již sám napovídá, že předběžné prohlášení může učinit osoba zletilá. První věta § 38 nového občanského zákoníku říká, že „V očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může člověk...“. Z této první věty vyplývá, že předběžné prohlášení může učinit osoba způsobilá právně jednat, tedy svéprávná. Domnívám se ale, že tímto výčet vlastností osoby, která může svou vůli projevit v předběžném prohlášení, nekončí. Co se stane v případě, když prohlášení učiní osoba dosud nezletilá a k narušení její schopnosti právně jednat dojde až v okamžiku, kdy bude zletilá? Gramatickým výkladem docházím k tomu, že nadpis Oddílu 2 popisuje situaci, kdy je schopnost člověka právně jednat narušena v době jeho zletilosti, ovšem z tohoto textu nevyplývá, kdy takové prohlášení může učinit. Na právní jednání nezletilých se vztahuje ustanovení § 31 nového občanského zákoníku, podle kterého se má za to, že nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Z toho dovozují, že i nezletilý může projevit svou vůli v předběžném prohlášení. V této souvislosti Prudíková s Matiaškem ale upozorňují, že je nutné, aby takový nezletilý byl schopen posoudit následky svého jednání a jeho dosah. Proto v těchto případech bude nutné, aby způsobilost k právnímu jednání byla

41 PRUDÍKOVÁ, Dana, MATIAŠKO, Maroš. In MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 399

42 Formou předběžného prohlášení se budu více zabývat v kapitole 7

poměrována vždy individuálně vzhledem ke konkrétní míře vyspělosti nezletilce, který předběžné prohlášení učinil.⁴³

Co se týká osob zletilých, ale omezených ve svéprávnosti, např. osoby s těžkým mentálním postižením, u nich je možnost pořízení předběžného prohlášení vyloučena. Již z preventivní povahy tohoto institutu je zřejmé, že jej může učinit pouze osoba, která teprve očekává vlastní nezpůsobilost. V případě, že by taková osoba pořídila předběžné prohlášení, postupovalo by se podle § 581 nového občanského zákoníku, a nahlíželo by se na takové pořízení jako na neplatné. Jsem přesvědčená, že i takto těžce nemocné osoby jsou schopné projevit např. to, ke které osobě chovají důvěru a ke které naopak. Proto zákon stanoví povinnost soudu při jmenování opatrovníka takové osobě, aby přihlédl k přání opatrovance a povinnost opatrovníka, aby při zařizování záležitostí týkající se opatrovance naplňoval jeho přání a dbal jeho názorů.

43 PRUDÍKOVÁ, Dana, MATIAŠKO, Maroš. In MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 400

8 Obsah předběžného prohlášení

Obsahem předběžného prohlášení má být primárně porízení ohledně stěžejních budoucích záležitostí člověka. I když se podle komentáře tento institut vztahuje na neschopnost člověka právně jednat, domnívám se, že v předběžném prohlášení mohou být vyjádřena i jiná přání člověka, jako například vyjádření se k možnostem asistenční nebo sociální služby. Vůle nebo přání člověka vyjádřená v předběžném prohlášení má přednost před tím, co za vhodné považují jiní, rodinní příslušníci nebo opatrovník. Považuji za nutné dodat, že obsah předběžného prohlášení je závazný pro každého, kdo by v budoucnu vůli takto vyjádřenou naplňoval. Na toto správně upozorňuje také Prudíková s Matiaškem.⁴⁴

Projevit vůli v předběžném prohlášení je možné v několika rovinách. Za prvé může člověk vyslovit přání, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem. Čuhelová v této rovině uvádí několik příkladů - zejména se jedná o situace spočívající v nakládání s jeho majetkem (např. vyslovení přání, aby nemovitý majetek nebyl prodán), dále se může jednat o určení místa bydliště (přání, aby dožil v bytě, kde žil celý život), ale také se může dotýkat otázek zdravotní nebo sociální péče.⁴⁵

Další rovinou, jak může člověk projevit svou vůli v předběžném prohlášení, je přání, aby záležitost člověka spravovala určitá osoba. Zde musím upozornit, že zákonodárce tím myslí osobu odlišnou od opatrovníka.⁴⁶ Takový výkon správy se řídí ustanoveními v § 1400 a násl. nového občanského zákoníku (výkon správy cizího majetku). Zde se opět musím přiklonit k názoru Čuhelové, která uvádí, že pokud je v předběžném prohlášení určena osoba, která má spravovat např. jmění osoby, která prohlášení učinila, pak je tím znemožněno jmenování opatrovníka pro takovou záležitost. Představme si modelovou situaci. Osoba, která má značné jmění a rozsáhlé podnikatelské aktivity a zároveň žije v jedné domácnosti s jinou osobou, ke které má velkou důvěru a výborné vztahy, přeje si, aby se tato stala jeho opatrovníkem. Ale zároveň si je vědom toho, že nemá schopnosti, aby zastávala pozici, ve

44 PRUDÍKOVÁ, Dana, MATIAŠKO, Maroš. In MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 399

45 ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ, P. a kolektiv: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 221

46 Vycházím ze samotné dikce § 38 nového občanského zákoníku, který uvádí, že člověk může projevit vůli, aby jeho záležitosti spravovala určitá osoba nebo, aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem.

keré bude schopna řádně spravovat jeho jmění a rozvíjet podnikání. V takovém případě má možnost vedle opatrovníka povolat další, třetí osobu (třeba odborníka), který bude spravovat právě jmění toho, kdo prohlášení učinil a rozvíjet jeho podnikání. I v tomto případě má opatrovník za úkol dbát názorů opatrovance, přihlížet k nim a zařizovat opatrovancovy záležitosti v souladu s nimi, což se vztahuje i na jeho dříve vyslovená přání. Zde Prudíková s Matiaškem správně uvádí, že opatrovník v těchto případech nemůže odvolat povolaného správce majetku. Předběžné opatření tak plní ochrannou funkci ve vztahu opatrovance a opatrovníka.⁴⁷

U správce jmění povolaného předběžným prohlášením se musím zastavit a rozebrat, o jaké zastoupení se vlastně jedná. Zde nastává otázka, zda k takovému zastoupení postačí pouze prohlášení nebo zda bude nutný souhlas toho, kdo byl za správce povolán. Pokud se podívám na právní úpravu zastoupení, pak zákon rozeznává zastoupení smluvní, zákonné (vzniká ze zákona) a opatrovnictví (rozhoduje o něm soud). Správu cizího majetku nelze subsumovat ani pod opatrovnictví ani pod zákonné zastoupení. Z toho vyplývá, že správce povolaný předběžným prohlášením pro správu majetku vykonává smluvní zastoupení. Smluvní zastoupení zakládá smlouva, tedy plná moc, jedná se o dvoustranné jednání, kdy je k uzavření takové smlouvy nutný návrh a jeho akceptace. Zde se dostávám k jádru problému. Jak jsem již dříve zmínila, předběžné prohlášení je jednostranné jednání a jako takovým nelze uzavřít smlouvu. Podle Svobody je předběžné prohlášení plnou mocí sui generis, která vede k ustanovení zástupce, jehož status má rysy opatrovnictví i smluvního zastoupení z důvodu, že je zástupce vázán předchozími pokyny zastoupeného, dokud soud nerozhodne jinak.⁴⁸

Naopak jiní autoři (Čuhelová) se domnívají, že správce cizího majetku nelze ustanovit proti jeho vůli, a proto skutečnost, že bude správu majetku provádět, musí akceptovat. Jako argument uvádí fakt, že rakouský občanský zákoník (ze kterého se inspiroval i český zákonodárce) počítá s tím, že prohlášení podepíše také člověk, který bude správcem.⁴⁹ S názorem Čuhelové se naprosto ztotožňuji, neboť si nedokáži představit, jak by mohl člověk, který nesouhlasí s povoláním za správce majetku, takovou správu vykonávat správně a jako

47 PRUDÍKOVÁ, Dana, MATIAŠKO, Maroš. In MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 400

48 LAVICKÝ, P. a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 225

49 Tamtéž.

řádný hospodář. Proto se mi zdá vhodné, aby se ten, kdo hodlá učinit předběžné prohlášení a osoba, která by se měla stát správcem majetku, předem dohodli, zda bude vykonávat tuto funkci a za jakých podmínek.

Poslední rovínou, co může člověk učinit v předběžném prohlášení je vyslovit přání, aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem, a to v případě, že je potřebné ho omezit ve svéprávnosti nebo jmenovat mu opatrovníka i bez omezení svéprávnosti podle § 465 nového občanského zákoníku.⁵⁰ Opatrovnictví vzniká na rozdíl od smluvního zastoupení rozhodnutím soudu. Soud jmenuje opatrovníkem osobu, kterou navrhl opatrovanec.⁵¹ Soud je tedy ze zákona vázán obsahem předběžného prohlášení, při rozhodování se omezí pouze na to, zda se jedná o osobu schopnou vykonávat funkci opatrovníka a zda nehrozí střet zájmů mezi povolaným opatrovníkem a opatrovancem. Opatrovníkem se nemůže stát ani provozovatel zařízení, kde opatrovanec pobývá, které mu poskytuje služby, nebo osoba závislá na tomto zařízení. S podobným zákazem se můžeme setkat i u pořízení pro případ smrti, kdy se v § 1493 nového občanského zákoníku uvádí, že pokud zůstavitel pořídil pro případ smrti v době, kdy byl v péči zařízení, kde se poskytují zdravotnické nebo sociální služby a povolali za dědice nebo odkazovníka osobu, která takové zařízení spravuje nebo je v něm zaměstnána, je povolání takových osob neplatné. Účelem těchto ustanovení je prevence a snaha předcházet zneužití závislosti na osobě, která spravuje zařízení poskytující zdravotnické nebo sociální služby nebo na osobě, která je zaměstnána v takovém zařízení.

Domnívám se, že případy, kdy osoby činící předběžné prohlášení způsobem, že budou pouze povolávat určitou osobu za opatrovníka, budou ze začátku využívány nejčastěji. Je nutné si uvědomit, že předběžné prohlášení je v našem právním řádu zcela nový institut, který laická společnost příliš nezná, nikdy v minulosti se s ním nesesetkala a bude trvat nějaký čas, než přijde na to, že může tento institut využívat v poměrně širokém měřítku.

50 PRUDÍKOVÁ, Dana, MATIAŠKO, Maroš. In MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 399

51 § 471 odst. 2 nového občanského zákoníku

9 Forma předběžného prohlášení

Nový občanský zákoník vychází z principu bezformálnosti právního jednání. Podle § 559 má každý právo zvolit si pro právní jednání libovolnou formu, není-li ve volbě formy omezen ujednáním nebo zákonem. Ve výjimečných případech se k platnosti právního jednání vyžaduje určitá forma. Zákon vyžaduje určitou formu právního jednání tam, kde toto jednání má pro subjekty závažnější právní účinky a kde je kladen důraz na právní jistotu subjektů i na ochranu třetích osob. V případě, že je zákonem stanovená forma právního jednání, měl pro to zákonodárce několik důvodů – stanovená forma plní funkci důkazní (subjekty mají důkaz o svém jednání), dále plní funkci varující (subjekt činí natolik vážné rozhodnutí, že je nutné si jej promyslet) a funkci zajišťující (zajišťuje bezpečnost právního styku). Nový občanský zákoník vyžaduje písemnou formu tam, kde má mít funkci zajišťovací a varující. V těchto případech nedodržení písemné formy vede k neplatnosti takového právního jednání.⁵²

Je nutné si v této souvislosti uvědomit, že předběžné prohlášení zasahuje do života člověka s duševní nemocí zásadním způsobem. V době, kdy bude soud rozhodovat o svéprávnosti takového člověka a přihlížet k předběžnému prohlášení, s velkou pravděpodobností již tento člověk nebude schopen posoudit, zda takové jednání učinil nebo ne. Předpokládám, že právě z tohoto důvodu zákon vyžaduje přísnější, tedy písemnou formu. Ustanovení v § 39 nového občanského zákoníku stanoví pro platnost předběžného prohlášení formu veřejné listiny a nebo formu soukromé listiny opatřené datem a potvrzenou dvěma svědky; v obou případech se vyžaduje písemnost a podpis jednajícího.

Pro upřesnění musím uvést, že písemnost se vyznačuje tím, že projev vůle jednajícího je zachycen v písemném textu, přitom druh nosiče textu není rozhodný. Text může být napsán rukou jednajícího, rukou jiné osoby, strojově. Nový občanský zákoník v § 562 uvádí, že písemná forma je zachována i při právním jednání učiněným elektronickými nebo jinými technickými prostředky umožňujícími zachycení jeho obsahu a určení jednající osoby. Předběžné prohlášení je vždy nutné následně podepsat, teprve po podpisu jednajícího je toto právní jednání platné. Tak jak správně upozorňují autoři komentáře, v případě pořízení

52 ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ, P. a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 232

písemnosti elektronickým způsobem je nutné k ní připojit elektronický podpis.⁵³ Vezmu-li v úvahu, i přes dnešní přetechnizovanou dobu, kolik lidí dnes disponuje elektronickým podpisem, myslím si, že k tomu nebude téměř docházet. Elektronicky zhotovená listina se jednoduše vytiskne a podepíše rukou jednající osoby.

Pokud jsem výše hovořila o podmínkách pro vznik a platnost předběžného prohlášení, teď se zaměřím na jeho odvolání a zrušení. Nový občanský zákoník uvádí, že k výslovnému odvolání předběžného prohlášení se vyžaduje stejná forma, která je nutná pro pořízení předběžného prohlášení. Stejně účinky jako odvolání předběžného prohlášení má i zničení listiny, na které je předběžné prohlášení sepsáno. Zde považuji za nutné uvést, že se musí jednat o zničení listiny, ze kterého vyplývá vůle pořizovatele takto prohlášení odvolat. Proto by sem neměly spadat situace, kdy ke zničení takové listiny dojde omylem nebo z neopatrnosti. Lucie Šimáčková ve své práci dodává, že ke zjištění obsahu takto nechtěně zničeného prohlášení by měli přispět svědkové.⁵⁴ Nutno dodat, že takto odvolat předběžné prohlášení je možné pouze u soukromé listiny. Předběžné prohlášení pořízené ve formě veřejné listiny, tedy notářským zápisem, zůstává trvale součástí sbírky notářských zápisů notáře, který jej sepsal, a nebude tedy možné jej pořizovateli vydat s účinky zrušení listiny. S obdobnou situací se můžeme setkat také u závěti.⁵⁵

Budu-li hovořit o změně předběžného prohlášení, pak se zde uplatní pravidlo uvedené v § 564 nového občanského zákoníku, to znamená, že obsah předběžného prohlášení lze změnit pouze projevem vůle v téže nebo přísnější formě. Jiná situace nastane, pokud bude nutné změnit předběžné prohlášení v době jeho účinků. Taková situace může nastat, pokud se změní okolnosti tak podstatným způsobem, že člověk, který prohlášení učinil, by je za takových okolností neučinil nebo by je učinil s jiným obsahem. V tom momentě může soud předběžné prohlášení změnit nebo i zrušit. Zde ale soud musí dostát své povinnosti a vyvinout potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož prohlášení rozhoduje. V životě mohou nastat různé, více či méně předvídatelné okolnosti a domnívám se, že k takovým změnám předběžného prohlášení bude docházet. Musilová uvádí typický příklad, kdy k takovým

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ ŠIMÁČKOVÁ, Lucie. *Nové instituty v oblasti právní úpravy způsobilosti právně jednat v intencích rekodifikace soukromého práva: diplomová práce*. Olomouc: Univerzita Palackého, Fakulta právnická, 2014, s. 28. Vedoucí diplomové práce JUDr. Renáta Šínová, Ph.D.

⁵⁵ Více v § 1579 nového občanského zákoníku

změnám bude často docházet. Může jít o situaci, kdy je prohlášením povolán za opatrovníka manžel dotčené osoby, ale manželství následně zanikne.⁵⁶

9.1 Předběžné prohlášení ve formě veřejné listiny

Ustanovení nového občanského zákoníku pojednávající o formě předběžného prohlášení předpokládá, že bude činěno formou veřejné listiny. Výkladové pravidlo, které nalezneme v § 567 téhož zákona, se za veřejnou listinou rozumí listina vydaná orgánem veřejné moci v mezích jeho pravomoci nebo listina, kterou za veřejnou listinu prohlásí zákon. Na toto pravidlo je nutné nahlížet optikou § 3026 odst. 2 nového občanského zákoníku, který stanoví, že pokud právní jednání vyžaduje formu veřejné listiny, rozumí se jí notářský zápis.⁵⁷

V praxi to bude vypadat následovně – v případě pořízení předběžného prohlášení formou veřejné listiny, musí být zajištěno, aby takové prohlášení vešlo ve známost. Zejména proto, aby soud měl možnost zjistit, zda osoba, o jejíž svéprávnosti rozhoduje, sepsala předběžné prohlášení či nikoliv. Musilová doplňuje, že proto se zakotvuje povinnost notáře zapsat údaje o tom, kdo prohlášení pořídil, kdo je povolán za opatrovníka a kdo veřejnou listinu sepsal, do speciálního neveřejného seznamu. V dalším nový občanský zákoník odkazuje na úpravu v jiném zákoně. Tímto zákonem je notářský řád ve znění účinném k datu 1. 1. 2014. Novela notářského řádu zavádí „Seznam prohlášení o určení opatrovníka“, který povede Notářská komora České republiky v elektronické podobě. Podrobný postup upravující vedení, správu a provoz tohoto seznamu stanovuje Notářská komora ve svém předpisu. V Seznamu prohlášení o určení opatrovníka se evidují nejen prohlášení o určení, kdo se má stát opatrovníkem, ale i odvolání takových prohlášení, sepsaná ve formě veřejné listiny.

Zde musím dodat, že v seznamu se evidují pouze prohlášení o určení opatrovníka. Prohlášení o tom, jakým způsobem mají být spravovány záležitosti pořizovatele nebo kdo má spravovat záležitosti pořizovatele se žádný seznam nezřizuje. Prudíková s Matiaškem se domnívají, že dle zákonodárce to není důvodné, smyslem seznamu má být naplnění v maximální možné míře vůle budoucího opatrovance o tom, kdo má být jeho opatrovníkem.⁵⁸

56 MUSILOVÁ, Šárka. Předběžná prohlášení a ochrana zranitelných osob v novém občanském zákoníku. *Ad notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 4

57 Případně rozhodnutí orgánu veřejné moci, kterým se schvaluje smír nebo jiný projev vůle, jehož povaha to nevylučuje.

58 PRUDÍKOVÁ, Dana, MATIAŠKO, Maroš. In MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký*

S tímto názorem nemohou vyjádřit svůj souhlas. Pokud zákonodárce umožní, aby závěť pořízená ve formě veřejné listiny mohla obsahovat nejen určení, koho zůstavitel povolává za dědice, ale umožňuje mu v závěti ukládat takovému dědici podmínky a zřídit odkaz, pak nenacházím jediný rozumný argument, proč není důvodné, aby smyslem seznamu bylo naplnění vůle budoucího opatrovance i v ostatních záležitostech, než jenom povolání opatrovníka.

Musilová také popisuje konkrétní postup notáře a soudu při zjišťování existence předběžného prohlášení. Uvádí, že zápis provádí notář, který prohlášení sepsal, bez zbytečného odkladu dálkovým přístupem. V tomto seznamu budou evidovány zejména: jméno, příjmení, datum narození a bydliště pořizovatele prohlášení a určeného opatrovníka, jméno, příjmení a sídlo notáře, který listinu sepsal. Pro účely řízení ve věcech opatrovnictví člověka bude příslušnému opatrovnickému soudu na jeho žádost sdělovat Notářská komora České republiky, zda v tomto seznamu je či není pro danou osobu evidováno prohlášení a pokud evidováno bude, údaje zde zapsané. Žádosti a odpovědi jsou poskytovány dálkovým přístupem. S ohledem na to, že již před účinností nového občanského zákoníku Notářská komora vedla Centrální evidenci závětí a Rejstřík zástav, neprovázelo zavedení Seznamu prohlášení o určení opatrovníka žádné závažnější potíže.

9.2 Předběžné prohlášení ve formě soukromé listiny

Jak jsem se již zmínila, nový občanský zákoník staví na principech menší formálnosti právních jednání, a proto forma veřejné listiny pro pořízení předběžného prohlášení není jedinou možnou formou. Nový občanský zákoník stanoví, že pokud není předběžné prohlášení učiněno formou veřejné listiny, musí být učiněno formou soukromé listiny opatřené datem a potvrzené dvěma svědky. Zvláštní nároky jsou v tomto případě kladeny na svědky. Obsahem předběžného prohlášení pořízeného ve formě soukromé listiny musí být údaje o svědcích, podle kterých je lze zjistit. Důvodová zpráva uvádí, že tato podmínka se vyžaduje zejména proto, aby bylo možné zjistit, že vůle projevená osobou, která je již stížena duševní nemocí, odpovídá jejímu skutečně projevenému přání v době, kdy ještě jako

komentář. Svazek I. §1-117. Praha: Leges, 2013, s. 403

svéprávná mohla rozhodovat o svých záležitostech sama.⁵⁹ To mě přivádí k zamyšlení, jaké údaje by to měly být. Odpověď na tuto otázku jsem našla v § 3019 nového občanského zákoníku, který říká, že údaje, podle nichž lze člověka zjistit, jsou zejména jméno, bydliště a datum narození, popřípadě identifikující údaje podle jiného právního předpisu. Prudíková s Matiaškem dodávají, že tento výčet je demonstrativní, proto se mohou použít i jiné údaje, podle kterých bude možné v budoucnu svědky vyhledat. Může se jednat o místo trvalého pobytu, rodné číslo, číslo občanského průkazu, je možná různá kombinace těchto údajů. Primárním účelem je možnost nalézt takového svědka, proto bude možné v různých situacích použít různé kombinace takových údajů, které budou dostatečně způsobilé k přesné identifikaci svědka.⁶⁰

V případě, že se pořizovatel rozhodne pořídit předběžné prohlášení v této formě, musí si uvědomit, že při pořizování takové soukromé listiny musí být přítomni dva svědci. Zákon klade na svědky zvláštní požadavky – nesmí mít na prohlášení a jeho obsahu zájem, nejsou nevidomí, neslyšící, němí nebo neznalí jazyka, v němž je prohlášení učiněno. Svědci musí dále prohlášení podepsat a být schopni potvrdit jeho obsah a schopnost prohlašujícího jednat. Podívám-li se na podmínky výkonu funkce svědka při sepisu závěti, vidím, že právní úprava je v tomto ohledu obdobná. Usuzuji, že je tak z toho důvodu, aby si pořizovatel (jak předběžného prohlášení, tak i závěti) tímto uvědomil, jak vážné rozhodnutí činí a podmínka, že si musí obstarat vhodné svědky, mu tak umožní zamyslet se nad svým rozhodnutím a zabráni mu to v unáhleném jednání.

Formu předběžného prohlášení mělo řešit i ustanovení v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. V původním znění tohoto zákona se počítalo s tím, že předběžné prohlášení bude moci sepsat rovněž do protokolu každý okresní soud. Toto ustanovení však Ústavně právní výbor odstranil pozměňovacím návrhem (tisk č. 931). Není zřejmé, z jakého důvodu tak došlo, lze se domnívat, že takto byl fakticky zajištěn monopol notářů na sepis předběžného prohlášení formou veřejné listiny.

Nyní bych chtěla shrnout výhody a nevýhody jednotlivých forem, ve kterých lze

59 Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku [online]. Nový občanský zákoník. str. 55 [cit. 15. června 2015]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>

60 PRUDÍKOVÁ, Dana, MATIAŠKO, Maroš. In MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 402

předběžné prohlášení učinit. Z mého pohledu se zdá být jednodušší a v jistých ohledech bezpečnější volit formu veřejné listiny. Nejenom, že je to jistá záruka toho, že soud se o existenci takového prohlášení vždy dozví, ale i toho, že bude sepsáno osobou znalou, která pořizovatele nejenom poučí o jeho úmyslu pořídit předběžné prohlášení, ale věřím, že i poradí. Nevýhodou druhé formy, tedy soukromé listiny, vidím zejména v tom, že se nikde neevidují a soud tedy o jejich existenci nemusí mít povědomí. Navíc se domnívám, že otázka budoucí nezpůsobilosti je natolik citlivá, že činit o ní prohlášení před svědky, kteří budou téměř ve všech případech osoby jistým způsobem blízké osobě pořizovatele, nemusí být vždy žádoucí.

9.3 Prohlášení učiněné nevidomou osobou nebo osobou, která neumí nebo nemůže číst a psát

Nový občanský zákoník zavádí zvláštní pravidla pro pořízení prohlášení člověkem, který je nevidomý nebo který neumí nebo nemůže číst nebo psát. Prohlášení musí být takové osobě nahlas přečteno svědkem, který jej nepsal. Zároveň člověk s postižením pořizující prohlášení musí před svědky potvrdit, že listina obsahuje jeho pravou vůli.⁶¹ Zde se opětovně projevuje princip autonomie vůle člověka a jak správně upozorňují Prudíková s Matiaškem, toto pravidlo zajišťuje, že předběžné prohlášení může pořídit skutečně každý člověk. Nikdo tedy nemůže být limitován faktem, že je z různých důvodů omezen formálně stvrdit svou vůli z důvodu, že se jedná např. o osobu negramotnou.⁶²

Při pořizování předběžného prohlášení osobou nevidomou nebo osobou, která neumí nebo nemůže číst nebo psát, je nutné se řídit taktéž § 563 nového občanského zákoníku, který upravuje otázku podpisu. Je-li pořizovatel schopen prohlášení podepsat, je potřebné podpis připojit. Pokud není schopen se podepsat, učiní na místo podpisu před alespoň dvěma svědky na listině rukou nebo jinak vlastní znamení, ke kterému jeden ze svědků přepíše jméno jednajícího. Pokud nelze tímto způsobem postupovat, vyžaduje se k jednání takové osoby forma veřejné listiny. Dodávám, že zde nastává kolize dvou ustanovení. Ustanovení § 563 mluví o osobě, která je schopna seznámit se s obsahem právního jednání jinak (např. pomocí

61 § 40 nového občanského zákoníku

62 PRUDÍKOVÁ, Dana, MATIAŠKO, Maroš. In MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 405

přístrojů, speciálních pomůcek nebo prostřednictvím jiné osoby, kterou si zvolí). Ovšem § 40 nového občanského zákoníku předpokládá, že prohlášení bude nahlas přečteno tím ze svědků, který prohlášení nepsal. Vzhledem k systematickému zařazení těchto ustanovení předpokládám, že § 40 je vůči § 563 ustanovení speciální. Tento můj předpoklad také potvrzuje svým tvrzením Svoboda v komentářové literatuře.⁶³

V případě, že se nevidomá osoba nebo osoba, která neumí nebo nemůže číst nebo psát rozhodne předběžné prohlášení učinit ve formě veřejné listiny, uplatní se zde speciální postup.⁶⁴ Ten popisuje Musilová a uvádí, že notářský zápis lze v takovém případě sepsat pouze za účasti dvou svědků úkonu, kteří musí být přítomni při projevu účastníka o tom, co má být pojato do notářského zápisu a jeho schválení účastníkem. Pokud je účastník neslyšící nebo němý a současně nemůže číst nebo psát, musí být kromě svědků úkonu přibrán důvěrník, který se s účastníkem umí dorozumět a jeho prostřednictvím notář zjistí, zda účastník zápis schvaluje.

Otázka nastává, co v případě, že uvedený postup nebude dodržen. Někteří autoři mají za to, že půjde o nedostatek formy.⁶⁵ Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o nedodržení formy, kterou ukládá zákon a forma zde plní funkci přinejmenším varující, jedná se o právní jednání neplatné. Domnívám se, že určení formy zákonem zde plní také funkci zajišťující, tedy zajištění bezpečného právního vzniku a tím i zajištění veřejného zájmu. Z toho důvodu si myslím, že by nedodržení formy vedlo až k absolutní neplatnosti takové právního jednání. Souhlasím s názorem Čuhelové, že nedostatek formy lze v tomto případě považovat za tak závažný nedostatek, že způsobuje absolutní neplatnost tohoto jednání, s ohledem na fakt, že prohlášení je činěno pro případ neschopnosti právně jednat v době, kdy je posuzováno, je již člověk nesvéprávný.⁶⁶

63 SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 198

64 Tento postup je obecně zakotven v notářském řádu.

65 ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ, P. a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 237

66 ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ, P. a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 237

9.4 Prohlášení osoby se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát.

Samostatně je řešena ve druhém odstavci § 40 nového občanského zákoníku otázka prohlášení osoby se smyslovým postižením. Dle komentáře se za smyslové postižení rozumí zrakové, sluchové postižení jakož i kombinace sluchového a zrakového postižení.⁶⁷ Ze smyslu ustanovení § 40 je zřejmé, že pokud pořizovatel trpí smyslovým postižením znemožňujícím mu číst nebo psát, je pouze na něm, aby určil způsob, jakým mu bude přetlumočen obsah předběžného prohlášení. Tlumočnickem musí být ten ze svědků, který prohlášení nepsal.

Svoboda v komentáři vysvětluje pojem přetlumočení tak, že se jedná o sdělení obsahu prohlášení způsobem, aby pořizovatel mohl zkontrolovat, zda obsah předběžného prohlášení odpovídá jeho skutečné vůli. Až po dokončení této kontroly může dojít k podpisu předběžného prohlášení. Dále také uvádí, že svědci podepisují až po pořizovateli. Proč by tomu tak mělo být, mě napadá, aby svědci potvrdili svými podpisy obsah procedury jako celku. Svoboda dodává, že zvolený způsob přetlumočení a skutečnost, že k přetlumočení došlo, se má uvést v předběžném prohlášení. Troufám si tvrdit, že neuvedení těchto skutečností by nemělo vést k tomu, aby takové prohlášení bylo neplatné. Soud tyto skutečnosti může následně zjistit pomocí svědků. To je také smysl toho, proč je účast svědků u pořízení předběžného prohlášení zapotřebí, aby byli schopni potvrdit vůli pořizovatele a okolnosti, za kterých byla pořízena.

Při analýze ustanovení uvedeného v § 40 nového občanského zákoníku mě napadá otázka, jaký smysl má rozlišování osob nevidomých a osob, které mají smyslové postižení, které jim znemožňuje číst. Jsem přesvědčena, že osoba nevidomá je osoba, která má smyslové postižení, které ji znemožňuje číst. Proto považuji formulaci tohoto ustanovení za nešťastné a jsem zvědavá, jak se k jejich výkladu postaví české soudy. V komentářové literatuře jsem narazila na názor, že má-li pořizovatel pouze zrakové postižení a je nevidomý, bude se postupovat podle § 40 odst. 1 nového občanského zákoníku. Pokud ale pořizovatel bude sluchově postižený nebo zrakově a zároveň sluchově postižený, bude se postupovat podle § 40 odst. 2 nového občanského zákoníku. Pro osoby nevidomé by se tedy mělo uplatnit speciální pravidlo, které je pro účely sepsání předběžného prohlášení vyjímá z postupu podle

⁶⁷ PRUDÍKOVÁ, Dana, MATIAŠKO, Maroš. In MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 406

druhého odstavce § 40.⁶⁸

68 PRUDÍKOVÁ, Dana, MATIAŠKO, Maroš. In MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 406

10 Soudní realizace předběžného prohlášení

Ustanovení § 55 odst. 2 nového občanského zákoníku říká, že soud nemá omezit svéprávnost člověka, pokud existuje mírnější opatření, které zabezpečí ochranu práv člověka, aniž by došlo k omezení svéprávnosti. Takovými opatřeními nepochybně je schválení smlouvy o nápomoci při rozhodování a schválení zastoupení členem domácnosti. Teleologickým výkladem, tedy zkoumáním účelu a smyslu právní normy, musím dojít k závěru, že institut předběžného prohlášení nelze považovat za mírnější opatření, které má zabezpečit ochranu práv člověka, aniž by došlo k omezení jeho svéprávnosti.

Již ze samotné povahy předběžného prohlášení je zřejmé, že se nejedná o institut, který by mohl zabránit omezení člověka ve způsobilosti. Jedná se o právní jednání pořizovatele a jeho cílem je ustanovit osobu opatrovníka a způsob správy záležitostí pořizovatele pro případ, že ztratí způsobilost právně jednat. Pokud to nastane, soud jej může ve svéprávnosti omezit, ale při ustanovení opatrovníka a při stanovení jeho práv a povinností bude soud vázán vůlí pořizovatele předběžného prohlášení v něm vyjádřenou. Svoboda ve svém článku dodává, že opatrovníka na základě předběžného prohlášení lze ustanovit, aniž by došlo k omezení svéprávnosti jen tehdy, když neschopnost pořizovatele právně jednat vyplývá z jiných příčin, než z jeho duševní poruchy (např. kvůli zdravotnímu postižení jiného druhu).⁶⁹

V souvislosti s předběžným prohlášením, mohou probíhat tři druhy soudního řízení. Za prvé – může to být řízení o ustanovení opatrovníka na základě předběžného prohlášení, za druhé – řízení o změně nebo zrušení předběžného opatření a za třetí – řízení o splnění podmínky v předběžném prohlášení. Všechna jsou upravena zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních za současného subsidiárního použití zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Zákon o zvláštních řízeních soudních vznikl jako reakce na nový občanský zákoník, kdy bylo nutné procesní předpisy harmonizovat s těmi hmotněprávními nejen z pohledu pojmových, ale také i proto, že bylo nutné, aby procesní práva účinně chránila subjektivní práva, která nově vznikla v soukromém právu.

Otázku zahájení takových řízení upravuje § 13 zákona o zvláštních řízeních soudních – řízení lze zahájit jak na návrh, tak i usnesením bez návrhu. Zákon také připouští možnost

⁶⁹ SVOBODA, Karel. K čemu bude dobré předběžné prohlášení. *Jurisprudence*, 2013, roč. 2013, č. 7/2013, s.

zahájit řízení návrhem učiněným ústně do protokolu. Svoboda v této souvislosti uvádí, že výjimkou z oprávnění soudu zahájit řízení i bez návrhu je situace, kdy člověku, který sepsal předběžné prohlášení, má být ustanoven opatrovník z jiných zdravotních důvodů, než pro omezení svéprávnosti.⁷⁰ Naráží tak na ustanovení § 469 odst. 1 nového občanského zákoníku a § 45 zákona o zvláštních řízeních soudních, která stanovují, že o jmenování opatrovníka osobě, jejíž zdravotní stav jí při správě jmění nebo při hájení jejích práv působí obtíže, je možné rozhodnout jen na návrh této osoby. Problematiku příslušnosti soudu řeší § 4 a § 44 zákona o zvláštních řízeních soudních - příslušný soud bydliště prohašovatele, případně opatrovance. Účastníky řízení jsou navrhovatel a ti, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno⁷¹, zejména tedy prohašovatel a ten, kdo byl povolán za opatrovníka nebo kdo již byl ustanoven opatrovníkem.

Na následujících stránkách provedu analýzu jednotlivých soudních řízení. Právní úpravu nalezneme jak v novém občanském zákoníku, tak i v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Procesní úprava v zákoně o zvláštních řízeních soudních je poněkud strohá a naopak úprava v novém občanském zákoníku obsahuje mnohé procesněprávní přesahy.

10.1 Řízení o ustanovení opatrovníka na základě předběžného prohlášení

Jak jsem již uváděla, lze předběžným prohlášením projevit vůli v několika směrech – aby byly záležitosti člověka spravovány určitým způsobem, aby záležitosti člověka spravovala určitá osoba, a aby se určitá osoba stala opatrovníkem člověka. Obsahuje-li předběžné prohlášení jen označení osoby, která se má stát opatrovníkem, pak soud o předběžném prohlášení jako takovém nerozhoduje (tedy nerozhoduje podle § 31 zákona o zvláštních řízeních soudních). V těchto situacích soud rozhoduje usnesením o ustanovení opatrovníka podle § 463 nového občanského zákoníku a obsah předběžného prohlášení pojímá jako podklad pro toto své rozhodnutí v rámci řízení ve věcech opatrovnictví člověka. Zákon o zvláštních řízeních soudních explicitně ukládá soudu povinnost, aby v řízeních ve věcech opatrovnictví člověka zjistil, zda v seznamu prohlášení o určení opatrovníka je

70 SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 193

71 § 6 zákona o zvláštních řízeních soudních

evidováno takové prohlášení dané osoby, případně jeho odvolání. Jestliže předběžné prohlášení obsahuje i způsob, jakým mají být záležitosti prolašovatele spravovány, domnívám se, že je správné, aby soud toto vymezení pojal do usnesení o ustanovení opatrovníka. Může se také stát, že předběžné prohlášení sice existuje, ale je neplatné pro nedostatek formy. Pak soud při rozhodování o určení opatrovníka k předběžnému prohlášení přihlédně.

Zde bych chtěla upozornit, že pro jmenování opatrovníka je nutný souhlas povolaného opatrovníka, že bude tuto funkci vykonávat.⁷² V případě, že povolaný opatrovník souhlasí s touto funkcí, soud se při rozhodování omezí pouze na to, zda je zvolený opatrovník schopen řádně hájit zájmy pořizovatele předběžného prohlášení. V případě, že povolaný opatrovník nesouhlasí nebo jej nelze jmenovat z jiného důvodu⁷³, vybere soud jiného vhodného opatrovníka sám, zpravidla příbuzného nebo jinou osobu blízkou opatrovanci, která osvědčí dlouhodobý a vážný zájem o opatrovance. Pokud soud takovou osobu nenajde, může opatrovníkem jmenovat i jinou osobu, která splňuje podmínky proto, aby se stala opatrovníkem.⁷⁴ Pokud soud nenajde ani takovou osobu, zákon uvádí ještě poslední možnost. Soud v těchto případech může jmenovat tzv. veřejného opatrovníka. Veřejným opatrovníkem se nejčastěji stává obec, kde má opatrovanec bydliště; může jím být i právnická osoba, která bude touto obcí zřízena k plnění úkolů tohoto druhu. Miloslav Hrdlička s Radovanem Dávidem dodávají poznámku, že u jmenování veřejného opatrovníka není třeba jeho souhlasu.⁷⁵ Já pouze dodávám, že se jedná o zcela legitimní postup, že není potřeba souhlasu veřejného opatrovníka. Obec vykonává funkci veřejného opatrovníka v tzv. přenesené působnosti⁷⁶, tedy vykonává činnost státu. Stát v rámci rozhodování soudní moci rozhodl, že osobu omezí ve svéprávnosti a pokud není jiná vhodnější osoba, považují za povinnost státu se o tyto osoby postarat.

72 § 29 odst. 4 občanského soudního řádu

73 Např. proto, že již zemřel nebo že je sám nezpůsobilý právně jednat.

74 Osoba plně způsobilá právně jednat, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy opatrovance.

75 DÁVID, Radovan, HRDLIČKA, Miloslav. In LAVICKÝ, P. a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 1708

76 § 149b odst. 3 zákona o obcích

10.2 Řízení o splnění podmínky v předběžném prohlášení

Právní úprava předběžného prohlášení připouští, aby byla účinnost prohlášení vázána na splnění podmínky. O splnění podmínky a tedy i o účinnosti předběžného prohlášení rozhodne soud. Soudy nebudou rozhodovat podle ustanovení § 42 nového občanského zákoníku, pokud bude v předběžném prohlášení pouze označení opatrovníka, v ostatních případech však ano. Myslím si, že soudy budou pravidleně rozhodovat o splnění podmínky v předběžném prohlášení, protože není zcela běžné, aby člověk věděl dopředu, ve který okamžik dojde k jeho nezpůsobilosti právně jednat. Takovým rozhodnutím soudu bude zřejmé, že je předběžné prohlášení účinné. Otázkou zůstává, čím se soudy budou muset při rozhodování podle § 42 nového občanského zákoníku zabývat – pouze tím, zda podmínka nastala nebo také platností předběžného prohlášení? Dle mého názoru správnou odpověď nabízí Čuhelová, když tvrdí, že soudy se budou muset nejdříve zabývat tím, zda existuje předběžné prohlášení, zda je platné a zda již nastala podmínka, tedy že člověk již není způsobilý právně jednat.⁷⁷ Zde považuji za nutné poznamenat, že když zákon hovoří o podmínce v předběžném prohlášení, myslí tím podmínku ve smyslu kdy nastal okamžik nezpůsobilosti pořizovatele právně jednat. Právě na tuto podmínku může pořizovatel dále vázat například to, jakým způsobem mají být jeho záležitosti spravovány.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že příkladem předběžného prohlášení vázaného na podmínku by mohlo být například takové znění: „V případě, že se má duševní nemoc rozvine natolik, že nebudu schopen právně jednat, chci, aby se moje záležitosti spravovaly následovně...“. Čuhelová pak uvádí příklad, jak soud, v případě že podmínka v předběžném rozhodnutí nastala, rozhodne: „Petr Novák pozbyl dne ... způsobilosti právně jednat. Podmínka určená v předběžném prohlášení ze dne ... byla naplněna dne ...“⁷⁸

S otázkou účinnosti předběžného prohlášení vázanou na podmínku mě napadá otázka, zda je možné i výběr opatrovníka vázat na splnění podmínky. Z dikce ustanovení § 42 nového občanského zákoníku usuzuji, že nikoliv. Ovšem tento výklad se mi zdá poměrně nelogický, jelikož soud by mohl přezkoumávat podmínku u jiných záležitostech, ale u tak zásadní, jako je

77 ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ, P. a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 241

78 Tamtéž.

výběr opatrovníka, ne. Svoboda se domnívá, že řešení tohoto problému je systematický výklad, kdy dochází k závěru, že soud je oprávněn přezkumu i takové podmínky, avšak nikoli v samostatném řízení, ale až v průběhu řízení o ustanovení opatrovníka. Dodává, že splnění podmínky bude jednou z předběžných otázek během opatrovnického řízení.⁷⁹ Závěrem by tedy mělo být to, že i výběr osoby opatrovníka lze vázat na splnění podmínky. Sama jsem zvědavá, jak se k tomu budou stavět soudy a zda se budou také přiklánět k tomuto názoru.

Další nejasnost tohoto ustanovení vidím v tom, že není zřejmé, zda podmínka účinnosti předběžného prohlášení může být i rozvazovací. Podmínka odkládací je možná již ze samotného textu ustanovení („rozhodne o splnění podmínky soud“). Z toho však není zřejmé, zda účinnost můžeme vázat i na rozvazovací podmínku. Pokud ale vezmu v potaz, že smyslem § 42 nového občanského zákoníku je primárně to, že soud má posoudit, zda ten, kdo pořídil předběžné prohlášení, je způsobilý právně jednat nebo ne, je dle mého názoru je nutné chápat tuto podmínku jako odkládací. Podle § 548 odst. 2 věta první nového občanského zákoníku je podmínka odkládací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky jednání nastanou.

Další možností, jak lze formulovat předběžné prohlášení, je vázat jeho účinnost na uplynutí času. V takovém případě je předběžné prohlášení konstruováno tak, že se nestává účinným od splnění podmínky, ale od určitého konkrétního okamžiku. Dodávám, že v takovém případě ale nedochází k rozhodování soudu, ale osoby povolané v předběžném prohlášení se jím začnou řídit, jakmile nabude účinnosti. Může jít o situace, kdy vzhledem ke zdravotnímu stavu člověka je téměř jisté, že za určitý konkrétní čas nebude schopen právně jednat, a tak může své záležitosti časově přizpůsobit. Opět považuji za nutné upozornit, že se nejedná o případy, kdy je takto povolán opatrovník. O ustanovení opatrovníka vždy rozhoduje soud.

10.3 Řízení o změně nebo zrušení předběžného prohlášení

V životě člověka mohou nastat okolnosti, které není schopen předvídat a se kterými nepočítal. Na toto reaguje § 43 nového občanského zákoníku, který zajišťuje jistou právní

⁷⁹ SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 201

ochranu pořizovatele předběžného prohlášení v případě, že dojde zjevně k podstatné změně okolností. Soud pak takové předběžné prohlášení změní nebo zruší. Podle důvodové zprávy může jít např. o situace, kdy je prohlášením povolán za opatrovníka manžel nebo osvojenec dotčené osoby, ale manželství nebo osvojení následně zaniklo.⁸⁰ Pro takovou změnu nebo zrušení předběžného prohlášení je zapotřebí, aby bylo splněno několik podmínek, a to kumulativně, tedy všechny současně.

První podmínkou je, že nastala podstatná změna okolností. Podstatnou změnou okolností může být jen skutečná objektivní změna právního stavu. V této souvislosti Prudíková s Matiaškem dodávají, že změna okolností musí být současně zjevná, nepochybná. Domnívám se, že zjevnost nebude problém dovodit, protože podstatná změna okolností bude zpravidla také nepochybná. Druhou podmínkou je skutečnost, že pokud by soud předběžné prohlášení nezměnil nebo nezrušil, hrozila by pořizovateli závažná újma. Svoboda pokládá za závažnou újmu nejen podstatný úbytek jmění pořizovatele prohlášení, ale i zásadní zásah do jeho původního záměru ohledně správy jeho záležitostí, ke kterému následkem změny okolností došlo.⁸¹ Domnívám se, že soud by mohl předběžné prohlášení změnit nebo zrušit i v případě, že závažná újma ještě nastala, ale lze reálně předpokládat, že by k ní bez toho, aniž by soud prohlášení zrušil nebo změnil, došlo. V tom případě by ale měl být soud povinen zkoumat míru pravděpodobnosti vzniku hrozící újmy.

Třetí podmínkou musí být skutečnost, že kdyby o takové změně okolností pořizovatel věděl, prohlášení by neučinil nebo učinil, ale s jiným obsahem. V tomto ohledu se domnívám, že bude pro soudy nesmírně složité, aby zjišťovaly, jak by se v takové situaci pořizovatel zachoval a jaká by byla jeho vůle. Soudy budou nuceny, aby důkladně zkoumaly okolnosti, za kterých pořizovatel předběžné prohlášení učinil, jaký byl jeho záměr. Proto ustanovení § 43 nového občanského zákoníku vyžaduje, aby soud před svým rozhodnutím o změně nebo zrušení předběžného prohlášení vyvinul potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož prohlášení rozhoduje. Naprosto souhlasím s názorem Svobody, který doporučuje, aby pořizovatel ve svém předběžném prohlášení uvedl důvody, které ho vedly k vytvoření

80 Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku [online]. Nový občanský zákoník. str. 56 [cit. 15. června 2015]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>

81 SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 204

prohlášení s takovým obsahem.⁸² Myslím si, že takové opatření nejenom ulehčí rozhodování soudu, ale pořizovatel předběžného prohlášení tak bude mít větší jistotu, že při změně okolností bude jeho vůle zachována v co největší možné míře. Zákon také umožňuje, aby soud zjistil názor pořizovatele takovým způsobem dorozumívání, jakým si pořizovatel zvolí. To znamená, že soud nebude volit pro něj ten nejjednodušší způsob, jakým by ve většině případů bylo nařízení jednání a zajištění osobní účasti pořizovatele, ale může nařídít tzv. jiný soudní rok⁸³, který může být neveřejný, neformální a jeho pravidla se budou určovat podle specifických okolností případu. Jsem toho názoru, že tuto možnost by měly soudy využívat, neboť mohou taková jednání být vedena i na jiném místě, než je jednací síň soudu a pro pořizovatele předběžného prohlášení to může být mnohem snazší (jak po fyzické, tak i po psychické stránce) komunikovat se soudem.

82 SVOBODA, Karel. K čemu bude dobré předběžné prohlášení. *Jurisprudence*, 2013, č. 7, str. 17.

83 § 18 zákona o zvláštních řízeních soudních

11 Závěr

V úvodu své práce jsem si kladla za cíl představit podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat a především provést analýzu právní úpravy předběžného prohlášení a zhodnotit jeho efektivitu v rámci ochrany osob neschopných právně jednat. Dále také poukázat na problémy, které mohou nastat při jeho pořizování, a jaké úskalí může nastat při rozhodování o něm. Mým úkolem bylo učinit výklad ustanovení upravující předběžné prohlášení a vypořádat se s protichůdnými názory v komentářové literatuře a vyjádřit svá stanoviska.

Postupně v jednotlivých kapitolách a podkapitolách jsem se pokoušela tento cíl splnit. V první kapitole jsem vysvětlila základní pojmy, jakými jsou právní osobnost a svéprávnost. Definovat základní pojmy bylo nezbytné, neboť jsem s nimi dále pracovala. Zde došlo s přijetím nové právní úpravy ke změně pojmů. Způsobilost člověka k právům a povinnostem nový občanský zákoník označuje pojmem právní osobnost. Úplná změna terminologie nastala u pojmu způsobilosti k právním úkonům, ten nahradil pojem svéprávnost. Mohu ale konstatovat, že změna terminologie je pouhou drobností, v oblasti svéprávnosti nastalo mnohem více změn, které dle mého názoru stály za pozornost. K samotnému pojmu svéprávnost bych jen dodala, že je pro laickou veřejnost mnohem jednodušší si představit, co se pod tímto názvem ukrývá, než pod spojením způsobilost k právním úkonům. Troufám si tvrdit, že i za účinnosti „starého“ občanského zákoníku byl tento pojem mezi lidmi hojně užíván.

Za podstatnou změnu, která přišla s novým občanským zákoníkem, považuji nemožnost člověka zbavit svéprávnosti. Česká republika tak dostala svým závazkům, ke kterým se zavázala ratifikací Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením a to tak, že nový občanský zákoník je vystavěn na konceptu „podporovaného rozhodování“ namísto „náhradního rozhodování“. Proto se autoři nového občanského zákoníku rozhodli zavést tzv. podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, a tím posílili respekt k vůli osob, které jsou duševně nemocné. Zavedli tím také možnost, aby jim mohla být poskytována podpora, aby mohly svou svéprávnost užívat a nebyly nuceny být odkázány na vůli někoho cizího – svého opatrovníka.

Zásah do svéprávnosti člověka je obrovským zásahem do jeho běžného života, a proto by takových zásahů mělo být co nejméně, mělo by k nim docházet pouze v nejnútnejších případech. Z analýzy v kapitole páté bylo ovšem patrné, že soudy se příliš nenamáhalo zkoumat zdravotní stav a přání posuzovaných osob a v drtivé většině případů tyto nemocné osoby zbavovaly svéprávnosti. To již naštěstí není možné a i v praxi soudů jsem vyzorovala nepatrný posun k lepšímu. Mírně narůstá počet případů, kdy se soudy rozhodly nezasahovat do svéprávnosti člověka a volily mírnější opatření. Tento postup kvituji a doufám, že tento mírný nárůst nebude konečný.

Co se týká podpůrných opatření jako celku, jejich zavedení do českého právního řádu vítám kladně. Naskytlo se tak více možností, jak mohou osoby s duševní poruchou žít podle svého a ne podle ostatních. Při zkoumání institutu nápomoci při rozhodování jsem dospěla k závěru, že by ho mohlo být hojně využíváno v situacích, kdy člověk trpí lehkou duševní nemocí nebo mentálním postižením, ale úkony související s běžným životem zvládá bez problému. Jediným úskalím vidím to, že zákon nepřipouští, aby soudy rozhodovaly o okruhu právních jednání, kterých musí být účasten podpůrce. Domnívám se, že by to bylo efektivnější a jednodušší řešení, než aby se následně podpůrce dovolával neplatnosti takového jednání podporovaného.

Problematiku užívání institutu zastoupení členem domácnosti vidím také bez větších problémů a uvítala bych, aby byl tento způsob zastupování osob s duševním onemocněním volen co nejčastěji. Zásadním předpokladem toho je, aby nemocný člověk žil ve fungující rodině, která je schopná o takového člověka pečovat. V aplikaci zastoupení členem domácnosti vidím jediný zásadnější problém, který lze odstranit buď výkladem ustanovení vyšších soudů a jejich judikaturou nebo změnou ustanovení § 54 nového občanského zákoníku. Znovu dodávám, že mi přijde nesmyslné, aby zastoupení zaniklo v případě, že je potřeba vyřídit záležitost, která nespadá pod obvyklé záležitosti a jen pro tuto záležitost by měl být ustanoven opatrovník.

Co se týče již samotného předběžného prohlášení, podrobnou analýzou jsem dospěla k několika závěrům. V obecné rovině mohu říci, že jeho přínos je určitě velký v oblasti respektování vůle člověka i v případě, že pozbyde schopnosti právně jednat. Při nalézání odpovědi na otázku, kdo může učinit předběžné prohlášení, jsem tak dospěla k závěru, že

nejenom osoba zletilá a svéprávná, ale v jistých případech lze uvažovat i o osobách nezletilých, ovšem za předpokladu, že nezletilý je schopen posoudit následky a dosah takového svého jednání. U osob zletilých, ale již omezený ve svéprávnosti, je pořízení předběžného prohlášení vyloučena už z povahy prohlášení, která je preventivní.

Forma předběžného prohlášení byla další oblastí, kterou jsem podrobila rozboru. Z něj jsem dospěla k několika závěrům. Především k výhodám a nevýhodám jednotlivých forem předběžného prohlášení. Jednoznačnou výhodou pořízení předběžného prohlášení ve formě veřejné listiny, tedy notářského zápisu, vidím v tom, že takové prohlášení bude evidováno v seznamu prohlášení a pořizovatel tak má jistotu, že v případě rozhodování o jeho svéprávnosti a zejména rozhodování o ustanovení opatrovníka vejde ve známost a soud se jím bude řídit. Nemohu se ale ztotožnit s názorem, že evidování prohlášení, ve kterých se pouze nepovolává opatrovník, není důvodné. Co se týče předběžného prohlášení ve formě soukromé listiny, zákon vyžaduje přísná pravidla pro jeho platnost. Zejména nároky na svědky a jejich identifikaci. Nicméně je to z důvodu, aby si pořizovatel uvědomil, jak zásadní kroky činí a pečlivě je zvážil. Další nevýhodou této formy považuji to, že mohou nastat situace, kdy soud se o existenci takového prohlášení nedozví a vůle pořizovatele tak nemusí být zcela naplněna.

Právní úprava formy předběžného prohlášení pro osoby se smyslovým postižením a osob nevidomých, které neumějí číst a psát, mi přijde poněkud zmatená. Zákonodárce se rozhodl pro rozlišování osob nevidomých a osob se smyslovým postižením, toto podle mého názoru je nešťastné řešení a uvidím, jak se k výkladu těchto ustanovení postaví české soudy.

V závěrečné části jsem se věnovala problematice soudní realizace předběžného prohlášení. Již ze smyslu a účelu předběžného prohlášení je zřejmé, že se nejedná o institut, který by měl zabránit omezení svéprávnosti člověka. Předběžné prohlášení má preventivní charakter a jeho cílem je umožnit pořizovateli zvolit si osobu opatrovníka a určit způsob správy jeho záležitostí. V okamžiku, kdy se pořizovatel stane nezpůsobilým právně jednat a bude o tom rozhodovat soud, pak zde nastává prostor pro to, aby soud zjistil existenci předběžného prohlášení a řídil se jím. Tzn., určil opatrovníka podle vůle pořizovatele a určil mu práva a povinnosti v souladu s pokyny pořizovatele.

V souvislosti s předběžným prohlášením se mohou vyskytovat tři druhy soudních řízení. Ty jsou upraveny novým zákonem, zákonem o zvláštních řízeních soudních.

V návaznosti na rekonstrukci soukromého práva došlo i k harmonizaci procesních předpisů tak, aby byly v souladu. Jedním z takových řízení je řízení o ustanovení opatrovníka na základě předběžného prohlášení. Soud v něm předběžné prohlášení pojímá jako podklad pro své rozhodnutí. V právní úpravě tohoto postupu jsem nenašla žádné komplikace, které by mohly v praxi nastat.

Problematické vidím ustanovení upravující řízení o splnění podmínky. Jeho formulaci považuji za ne příliš jasnou a srozumitelnou a výklad může vést k nesmyslným závěrům, například o jaké podmínce vlastně soudy mohou rozhodovat a jestli podmínka v předběžném prohlášení může mít pouze formu odkládací podmínky nebo i formu podmínky rozvazovací. Naopak řízení o změně nebo zrušení předběžného prohlášení vidím bez větších problémů. Aby mohl soud takové prohlášení změnit nebo zrušit, musí být splněny kumulativně tři podmínky. Třetí podmínka přináší nebezpečí toho, že nebude naplněna vůle pořizovatele. Soudy budou nuceny vyvinout mnohem větší úsilí, aby zjistily, za jakých okolností bylo předběžné prohlášení pořizeno a jak by se pořizovatel zachoval, kdyby věděl o podstatné změně okolností, která nastala.

Právní úprava podpůrných opatření není jistě zcela dokonalá, je nutné si ale uvědomit, že byla součástí rekonstrukce celého českého soukromého práva, jejíž přípravy a práce na ní trvaly několik let a výsledek je, dle mého názoru, více než uspokojivý. Touto novou právní úpravou se řídíme teprve necelé dva roky a věřím tomu, že všechny nejasnosti a problémy, které s sebou přináší, budou časem odstraněny jak praxí, tak i judikaturou. A mohu konstatovat, že budu tento vývoj s velkým očekáváním sledovat.

Seznam použitých zdrojů

Monografie a ostatní publikace:

LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 - § 654). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s.

ELIÁŠ, Karel a kolektiv. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku.* 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, 316 s.

MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání (otázka opatrovnictví dospělých).* 1. vydání. Praha: Linde, 2010. 223 s.

HURDÍK, Jan a kolektiv. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva.* 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 311 s.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, 1736 s.

MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117.* Praha: Leges, 2013. 720 s.

ŠIMÁČKOVÁ, Lucie. *Nové instituty v oblasti právní úpravy způsobilosti právně jednat v intencích rekodifikace soukromého práva: diplomová práce.* Olomouc: Univerzita Plackého, Fakulta právnická, 2014. Vedoucí diplomové práce JUDr. Renáta Šínová, Ph.D. 62.

Odborné články:

KOTRADY, Pavel. Několik úvah k rozhodování o způsobilosti k právním úkonům. *Právní rozhledy*, 2012, č. 13-14, s. 449-505.

KOTRADY, Pavel. Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi. *Právní rozhledy*, 2015, č. 1, s. 16-22.

ZÁHUMENSKÝ, David. Pohled středoevropských ústavních soudů na otázku zbavování způsobilosti. *Soudní rozhledy*, 2008, č. 5, s. 164-168.

MUSILOVÁ, Šárka. Předběžná prohlášení a ochrana zranitelných osob v novém občanském zákoníku. *Ad notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 3-6.

SVOBODA, Karel. K čemu bude dobré předběžné prohlášení. *Jurisprudence*, 2013, č. 7/2013, s. 17-20.

MAREČKOVÁ, Jana. Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. *Právní rozhledy*, 2009, č. 3, s. 86-94.

Judikatura:

Nález Ústavního soudu ze dne 18. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 557/09

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3580/2010

Právní předpisy:

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, č. 10/2010 Sb. m. s.

Všeobecná deklaráce lidských práv přijatá Valným shromážděním OSN dne 10. 12. 1948

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje:

Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku [online]. Nový občanský zákoník str. 55 [cit. 15. června 2015]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>

Soudní statistiky Ministerstva spravedlnosti [online], [cit. 15. dubna 2015]. Dostupné na <<http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>>

Shrnutí

V diplomové práci jsem se věnovala novým institutům podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, které byly zavedeny novým občanským zákoníkem do právní úpravy. Především jsem se zaměřila na institut předběžného prohlášení, který jsem zkoumala jak z pohledu práva hmotného, tak i z pohledu práva procesního. Zkoumala jsem zejména efektivitu předběžného prohlášení a snažila se zamyslet nad problémy, které mohou nastat při jeho pořizování a rozhodování o něm, a navrhnout jejich řešení.

Abstrakt

My diploma thesis is dedicated to the new institutes of supportive measures related to disruption of ability to legal acts of an adult. These institutes were enacted by the new Civil Code. I am focusing, in particular, on the institute of advance directive in the light of both, substantive and procedural law. I am testing mainly the effectivity of advance directive and I am trying to evaluate the problems with its acquisition. I am also trying to suggest some solution.

Klíčová slova/Key words

duševní porucha – mental disorder

právní jednání – legal act

svéprávnost – legal capacity

omezení svéprávnosti – limitation of legal capacity

předběžné prohlášení – advance directive

podporované rozhodování – supported decision-making